

ПРАКТИЧНИЙ КУРС УМІ ТА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РОБОТИ З ПРОФЕСІЙНИМИ ТЕКСТАМИ

Ольга Барабаш-Ревак
Вроцлавський університет
Республіка Польща
ORCID 0000-0001-5418-3947

Анотація: У статті розглянуто специфіку інтенсивного вивчення української мови як іноземної на основі авторського досвіду викладання. порушено проблематику врахування комунікативних потреб студентів під час укладання програми навчання УМІ. Звернено увагу на недостатню увагу до вивчення терміносистеми на матеріалі спеціальних текстів.

Ключові слова: терміносистема, інтенсивне вивчення мови, діалогова і монологова мова, спеціальні тексти, краєзнавчі матеріали

У зв'язку з теперішньою геополітичною ситуацією відчутно зростає кількість українських громадян у Республіці Польща. Відтак, законо-мірно, зросло й зацікавлення українською мовою як іноземною (далі – УМІ). Вищі школи у Республіці Польща пропонують своїм студентам різноманітні предмети за спеціальностями під різними назвами („україністика”, „українська філологія”, „українська філологія з англійською мовою” тощо): від практичного навчання мови через ознайомлення з історією, культурою, літературою України аж до спецкурсів з українсько-польського перекладу та творчого писання і редагування україномовних текстів.

Необхідно звернути увагу на те, що в сучасних умовах практичне навчання мови в РП часто виглядає як інтенсивний курс УМІ: під час аудиторних занять викладач вказує на найважливіші, найскладніші моменти, а під час самостійної роботи студент вправляється у виконанні різного типу вправ з вивчення граматики чи лексики. Добрим (і перевіреном на кількох поколіннях студентів) матеріалом для такої індивідуальної роботи (найчастіше над граматичними питаннями) є, на думку авторки, підруч-

ники *Яблуко*¹ та *Крок 1*², *Крок 2*³ для відповідних рівнів володіння мовою. Метою практичного курсу вивчення УМІ є оволодіння основами знань і навиків, які б дозволили студентам брати участь у навчальному процесі в українських та інших європейських вишах (під час студентських обмінів типу ERASMUS і різноманітних практик), вільно читати наукову літературу зі спеціальності, слухати лекції українською мовою, виконувати практичні завдання, брати участь в культурно-мистецьких заходах на українську тематику, перекладати короткі тексти, бодай частково писати дипломні роботи, спілкуватися з викладачами та оточуючими українською мовою і мати змогу самостійно вдосконалювати свої знання з мови.

У статті розглянемо деякі аспекти інтенсивного вивчення української мови, сформульовані авторкою на базі кількарічного досвіду викладання УМІ у Вроцлавському університеті. Практика навчання УМІ показує, що найефективніше формування навичок з різних видів мовної діяльності будується на основі речення. Навчальний матеріал вводиться за принципом повторення і поступового його розширення. Загальний курс практичного навчання УМІ до 2018 року складався з чотирьох розділів: „Фонетика”, „Мовлення”, „Граматика”, „Робота з текстом”. 2018 року розпочато навчання УМІ за зінтегрованою системою всіх указаних аспектів. Фонетика як аспект мови вводиться в дещо обмеженому обсязі. Тут звертається особлива увага на труднощі польськокомовного студента з вимовою, ритмікою, наголосом та інтонацією української мови, а також подаються найнеобхідніші основи для оволодіння явищами чергувань голосних і приголосних, спрощень у групах приголосних, короткі відомості з історії мови. Лексико-граматичний матеріал, який є основою знань, на кожному занятті подається невеликими дозами, щоб дати можливість студентам уже від початку здобути певні навички правильного вживання тих чи інших граматичних форм в активному мовленні. Особливу увагу звертається на активну участь студента в різноманітних формах усної мовленнєвої діяльності під час занять: від побудови схематичних діалогів, аудіювання, усний аналіз і переказ почутого (побаченого) аж до власних творчих завдань. Домашні завдання передбачають виконання певної кількості граматичних вправ на закріплення теоретичного матеріалу та творчі завдання, пов’язані зі засвоєнням лексичних і фразеологічних засобів. Робота з текстами дає змогу закріпити і поглибити матеріал, поданий на заняттях з мовлення. Під час праці з текстами студент має змогу дослідити функціонування лексичних і граматичних одиниць

¹ М. Бурак, *Яблуко: підручник з української мови як іноземної (базовий рівень, вищий рівень)*, Львів 2015.

² О. Палінська, О. Туркевич, *Крок 1 (українська мова як іноземна, А1-А2)*, Львів 2014.

³ О. Палінська, *Крок 2 (українська мова як іноземна, В1)*, Львів 2014.

у ширшому контексті, а також самостійно створювати відповідні тексти з використанням засвоєного матеріалу.

Впродовж курсу навчання УМІ студенти повинні оволодіти такими мовними навиками і вміннями:

1. Читання:

- вміння зрозуміти без словника текст відповідної до рівня вивчення мови важкості;
- вміння знайти основну інформацію з прочитаного (текст, преса).

2. Авдіювання: вміння сприйняти на слух та зрозуміти певну інформацію зі спеціальності, з суспільно-політичної і навчально-побутової сфер мови.

3. Розмова:

- вміння переказати основний зміст прочитаного чи прослуханого тексту з галузі наукової і суспільно-політичної сфер мови;
- переказати і дати оцінку прочитаному чи прослуханому;
- вміння вести діалог зі співрозмовником на навчально-побутові теми, на теми подій суспільно-політичного і наукового життя.

Весь навчальний матеріал підбирається за тематико-ситуативним принципом. Кожна тема заняття містить ті реальні ситуації, в межах яких студенти матимуть можливість навчатися діалогової та монологічної мови. Для практичних занять беруться теми та навчальні ситуації, які потрібні для організації навчального процесу та корисні для активного спілкування у сфері культурно-побутових проблем.

4. Письмо:

- вміння передати в письмовій формі основну інформацію з прочитаного чи почутого;
- вміння викласти в письмовій формі власну точку зору на задану тему, що входить в програму навчання;
- вміння написати лист, оголошення, скаргу, коротку анотацію, рекламу та інші необхідні види текстів (висловлення вітань, побажань, співчуття тощо).

Обов'язкову частину навчального матеріалу становить преса (друкована та доступна онлайн) – як засіб оволодіння суспільно-політичним стилем мови. Ключовим є використання тематики з радіо і телебачення з питань міжнародної політики, суспільно-політичного та культурного життя України та РП.

Інтенсивний метод навчання має на меті прискорене введення інформації, зорієнтоване на смислову пам'ять, продуктивність якої значно вища, ніж механічне запам'ятовування. Більша концентрація уваги забезпечує сприйняття інформації, яка запам'ятовується інтуїтивно, підсвідомо, обминаючи короткочасну і проміжну стадії запам'ятовування.

Основний методичний принцип курсу навчання полягає в тому, що студенти з першого заняття включаються в сферу мовного спілкування. Одиницями запам'ятовування є мовні зразки, які служать схемою для побудови висловлювання і наповнюються різним лексичним матеріалом залежно від тематики.

Головне завдання – розвиток навичок усного мовлення. Перевага надається діалоговій мові, оскільки через діалог можна використати велику кількість мовних одиниць і зразків, відпрацювати їх і довести до рівня автоматизму.

Для розвитку навиків усного мовлення використовуються такі види завдань:

- індивідуальна і хорова імітація почутих мовних зразків (слів, словосполучень, речень);
- повторення почутих реплік, діалогів, полілогів;
- відтворення пропущених реплік, діалогів з пам'яті;
- побудова діалогів у вигляді бесід за зразком;
- виконання ситуативних вправ;
- бесіди на основі почутого чи побаченого матеріалу;
- польсько-український переклад і навпаки;
- дискусії, повідомлення, переказ (усний, письмовий), складання плану, тез, конспекту, письмові диктанти, вправи, твори тощо.

При виконанні завдань особливу увагу приділяється правильному відтворенню інтонації, ритміки, міміки і жестів. Широко використовуються для підготовки бесід матеріали краєзнавчого характеру. Сюди входять бесіди з найактуальніших питань політики, культури, науки, економіки та ін. (Україна, її роль на міжнародній арені; державна і політична структура України; українська культура, література, образотворче мистецтво; розвиток науки в Україні; спорт; молодь України та її роль в суспільстві; народні свята, традиції). Доброю практикою є екскурсії містом, відвідування храмів східного обряду, виставкових залів, музеїв, будинків з пам'ятними дошками відомим українцям. Мета такого розділу – сформувати і розвинути вміння та навички мовної діяльності студентів на новому, складнішому лексико-граматичному матеріалі. Традиційна краєзнавча тема може розкриватися за допомогою серії текстів різних типів, які можна використовувати з різних джерел. Найдоцільніше користуватися текстами з навчально-професійної і соціально-культурної сфер. Краєзнавча цінність текстів з цих галузей найяскравіше проявляється в текстах довідково-інформаційного і публіцистичного жанрів. Це зумовлено тим, що в них міститься величезний документальний матеріал про різні явища соціального життя, відомості про науку, культуру, побут України. Такий краєзнавчий текст повинен бути актуальним, викликати зацікавлення студентів, містити

необхідну інформацію пізнавального, краєзнавчого і виховного характеру. Обсяг навчального тексту повинен регламентуватися рамками навчального часу, який відводиться на його прочитання, і кількістю краєзнавчої інформації, яка міститься в ньому.

Тут варто зупинитися на комунікативних потребах студентів в умовах реального професійного спілкування. Необхідно працювати над підручниками і навчальними посібниками, які б відображали специфіку професійної сфери, адже типи текстів специфічні для кожної галузі знань.

У процесі вивчення мови неукраїномовні студенти з великими труднощами засвоюють усну професійну мову. Засвоєного на початковому етапі мінімуму лексики і синтаксичних структур, характерних для загальнонаукового стилю мови, недостатньо для успішного розуміння мови усних лекцій, а також для спілкування мовою професії. Головними причинами, на нашу думку, є незнання терміносистеми мово- та літературознавства і недостатня увага до вивчення усної мови на матеріалі спеціальних текстів. З цією метою авторка звертає особливу увагу саме на адаптування та вивчення текстів зі спеціальності, відбір термінологічних одиниць. У постійному процесі розробки перебуває опрацювання системи завдань, які б закріплювали використання термінів у мові. При цьому ефективним видається використання як діалогової, так і монологічної мови у взаємозв'язку. Оскільки діалогова мова складається з питань і відповідей, можна стимулювати повнішу побудову відповідей, введення ширшої інформації з тексту, аргументацію суджень. Монологічна мова може передбачати такі види робіт: виділення речень, які несуть основну інформацію і відображають зв'язок змісту частин тексту зі загальною темою; пошук речень, які доповнюють, конкретизують головні одиниці змісту; передання змісту абзаців наукового тексту своїми словами; створення короткої анотації прочитаного чи прослуханого тексту тощо. Така робота над текстом зі спеціальності активізує мислення, формує елементи свідомого розуміння змісту, навчає способів побудови тексту, демонструє логічність висловлювання. Крім того, студенти запам'ятовують і відтворюють граматичні структури, які типові для того, щоб поєднати різні частини тексту: речення, абзаци та ін.

Практика показує, що на першому етапі вивчення доцільніше користуватися адаптованими текстами навчального характеру. Наукові праці за своєю лексико-граматичною структурою непосильні для студентів-початківців. Науково-популярні ж статті мають лише відносну пізнавальну вартість, оскільки або дають лише певні знання предмету, або повідомляють другорядні дані, що мало значать з точки зору навчальної програми. Навчальні ж тексти, які містять необхідну студентам наукову лексику, можуть мати пояснення нової термінології, головних положень і висновків, що майже виключає появу суто наукових питань. Вони знач-

ною мірою готують до сприйняття лексичного матеріалу і роботи над рекомендованими посібниками та підручниками.

Працюючи зі студентами над текстами зі спеціальності, викладач повинен пам'ятати, що кінцева мета – не якнайбільша кількість текстів (бо їх словниковий склад не зможе охопити лексику всіх програмних дисциплін та й неможливо вивчити тексти за всіма темами). Головним завданням стає підготовка студентів до самостійної роботи над навчальним текстом і рекомендованою літературою, навчання їх сприймати на слух лекції з вибраних предметів українською мовою, і, що найважче, конспектувати хоча би основні положення.

Досвід роботи, хоча й невеликий, та все ж дозволив авторці встановити певні критерії підбору і адаптації спеціальних текстів, які забезпечують ефективність засвоєння української мови як іноземної.

1. Текст повинен містити важливі пізнавальні дані, які знайомлять студентів з головними положеннями центральних тем предметів для вивчення.

2. Тексти повинні бути посильні за обсягом. На першому етапі навчання тексти містять 120–180 слів, далі їх обсяг збільшується до 160–220 слів. А в кінці курсу спеціальні тексти вже не повинні бути адаптовані: це розділи з підручників, наукові й науково-популярні статті. Тут кількість слів може становити 300 і більше слів.

3. Не варто перенасичувати текст незнайомими словами. Якщо студент витрачає багато часу на опрацювання лексичного матеріалу, то це значно послаблює зацікавлення і ускладнює засвоєння нових граматичних форм і конструкцій. Бажано, щоб незнайома лексика не перевищувала 10–12 % всіх слів.

Такі тексти варто ще додатково ділити на *головні*, які всебічно вивчаються на заняттях, і *додаткові*, які призначаються для навчання, сприйняття на слух, складання плану і конспектів, проведення бесід, обговорення тощо. Отже, лексику для головного тексту треба підбирати так, щоб студент міг повністю її засвоїти. У додаткових текстах це не обов'язково, тут треба **вміти виділити головне** (при конспектуванні, складанні плану). Викладачеві треба психологічно підготувати студента до того, щоб він не розгублювався, коли бачить велику кількість незнайомих слів, а зміг вдуматися, проаналізувати й і відкинути другорядне, виділивши лише те, без чого не можна законспектувати головні положення, замінити їх вдалими синонімами, вміти опустити приклади, які наводяться в підручнику.

4. Кожен спеціальний текст повинен бути основою для вивчення граматичних норм української мови і відповідно має бути насиченим формами і конструкціями, які треба засвоїти. Тут необхідно слідкувати за тим, щоб не суміщати в одному реченні незрозумілого лексичного і граматичного матеріалу, бо це значно ускладнює роботу.

5. Стосовно фонетичних навиків, то текст повинен закріплювати і вдосконалювати їх. Роботу з фонетики можна проводити на кожному головному текстові і поєднувати з будь-якою граматичною темою, наприклад, вивчення прислівників і прикметників дає змогу покращити вимову шиплячих, подвоєння приголосних, збіг приголосних.

6. Для кожного спеціального тексту необхідно розробляти систему лексико-граматичних вправ, які сприяють закріпленню слів і граматики, підвищують рівень грамотності мови. Тому в тексті повинні бути слова, до яких доцільно підбирати синоніми, антоніми, однокореневі слова. Крім того, у текст варто вводити слова, багатозначність яких сприяє розширенню сфери розмовної практики іноземців. Наприклад, дієслово *йти* дозволяє провести цікаву лексичну роботу і засвоїти фразеологічні вислови української мови: *іде час, йде годинник, йде розмова, йде зима*. Текст повинен забезпечувати можливість повторення відмінкових закінчень, видів дієслова, лексичних значень префіксів, дієслівного і прийменникового керування тощо.

7. При вивченні профілюючих дисциплін *складання плану спеціальних тем* – це важлива частина процесу підготовки студентів до самостійної роботи над навчальною і науковою літературою, до написання доповідей, контрольних і курсових робіт. Отже, це робиться на базі головного тексту, який повинен містити всі корінні положення і висновки теми.

8. При роботі над текстами треба звертати увагу на конспектування друкованих праць і лекцій за програмними дисциплінами. Вимагає уваги створення комплексів спеціальних текстів, присвячених розкриттю однієї з тем.

9. У процесі навчальної роботи важливе також проведення бесід, які розвивають мову студентів, дозволяють розкрити індивідуальні особливості їх світогляду. До головного тексту підбирається додатковий, на тему якого проводиться бесіда, розмова. Для перших бесід краще брати нейтральні теми, з основними положеннями яких згодні всі або більшість студентів, напр., екологія, культура, краєзнавство. А надалі викладач, який добре знає групу, може проводити бесіди дискусійного характеру, використовуючи для цього газетні статті, нариси, уривки художніх творів, наукові і науково-популярні статті.

Варто вказати ще й на необхідність ведення студентами власного словника, у який виписується слово, наголос і складні форми відмінювання цього слова. Студентові пропонується залишати вільне місце, щоб за необхідності записати ті граматичні форми, які є винятками або важкі за граматичною будовою. Ведення власного словника може бути алфавітне, тематичне або потекстове. Важливо вказувати студентові на недоліки ведення невпорядкованого потекстового перекладу, безсистемного запису незнайомих слів у різних зошитах чи на полях або зверху над текстом.

Усе викладене вище свідчить про великі труднощі у підборі текстового матеріалу. Знайти текст, який мав би певний обсяг та містив ті граматичні конструкції, які вивчаються, потрібний відсоток нової лексики, який необхідно ввести в активний словник студентів, а також щоб служив першоосновою для навчання складанню плану і конспекту, дуже важко, тому доводиться ставати на шлях творчої адаптації навчальних текстів. Тут варто також враховувати і побажання студентів, відзначати, які теми є для них найважчими, використовувати той лексичний, граматичний і пізнавальний матеріал, який міститься в цих текстах.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Burak Mar'âna. 2015. *Âbluko: pidručnik z ukraïns'koï movi âk inozemnoï (bazovij rïven', višij rïven')*. L'viv: Vidavnistvo UKU [Бурак Мар'яна. 2015. *Яблуко: підручник з української мови як іноземної (базовий рівень, вищий рівень)*. Львів: Видавництво УКУ].
- Lešak O. ta in. 1996. *Programi vikladannâ kursu sučasnoï ukraïns'koï literaturnoï movi v umovah diaspori ta âk inozemnoï*. „Laboratoriâ slavističnih studij, seriâ ukraïnistiki” vip. 4. [Лещак О. та ін. 1996. *Програми викладання курсу сучасної української літературної мови в умовах діаспори та як іноземної*. „Лабораторія славистичних студій, серія україністики” вип. 4].
- Palins'ka Olesâ, 2014. *Krok 2 (ukraïns'ka mova âk inozemna, B1)*. L'viv: Vidavnistvo L'vivs'koï politehnikî [Палінська Олеся, 2014. *Крок 2 (українська мова як іноземна, B1)*. Львів: Видавництво Львівської політехніки].
- Palins'ka Olesâ, Turkevič Oksana. 2014. *Krok 1 (ukraïns'ka mova âk inozemna, A1-A2)*. L'viv: Vidavnistvo L'vivs'koï politehnikî [Палінська Олеся, Туркевич Оксана. 2014. *Крок 1 (українська мова як іноземна, A1-A2)*. Львів: Видавництво Львівської політехніки].
- Sokil B. 2007. *Metodi vivčennâ ukraïns'koï movi âk inozemnoï ta ih harakteristika*. „Teoriâ i praktika vikladannâ ukraïns'koï movi âk inozemnoï: zbirnik naukovih prac” vip. 2: 14–18. [Сокіл Б. 2007. *Методи вивчення української мови як іноземної та їх характеристика*. „Теорія і практика викладання української мови як іноземної: збірник наукових праць” вип. 2: 14–18].
- Solodar L. 2010. *Dialogične movlennâ – osnovnij vid movlennêvoï diâl'nosti pri vivčenni ukraïns'koï movi âk inozemnoï*. „Zb. Materialiv X mižnar. nauk.-prakt. konf. „Gumanizm ta osvita”: 350–354. [Солодар Л. 2010. *Діалогічне мовлення – основний вид мовленнєвої діяльності при вивченні української мови як іноземної*. „Зб. матеріалів X міжнар. наук.-практ. конф. „Гуманізм та освіта”: 350–354].
- Zozulâ Ĭ. Ê. 2012. *Vivčennâ ukraïns'koï movi ta kraïnoznavstva âk odin z naprâmkiv formuvannâ polikul'turnoï vihovanosti inozemnih studentiv (dosvid Vïnnic'kogo nacional'nogo tehničnogo unïversitetu)*. „Viša osvita Ukraïni: Tematičnij vipusk „Integraciâ višoï školi Ukraïni do êvropejs'kogo ta svitovogo osvïtn'ogo prostoru” nr 1: 504–511. [Зозуля І. Є. 2012. *Вивчення української мови та країнознавства як один з напрямків формування полікультурної вихованості іноземних студентів (досвід Вінницького національного технічного університету)*. „Вища освіта України: Тематичний випуск „Інтеграція вищої школи України до європейсько-го та світового освітнього простору” № 1: 504–511].

PRACTICAL COURSE OF UKRAINIAN LANGUAGE AS FOREIGN
AND FORMATION OF SKILLS OF WORKING WITH SPECIALIST TEXTS

Abstract: The article deals the specificity of intensive learning of the Ukrainian language as a foreign language based on the author's pedagogical experience. One of the most important was the issue of taking into account the real communication and professional needs of students in the process of composing the Ukrainian language teaching program. The topic of the use of educational materials supporting the active learning of the local history and history of Ukrainians in Poland, as well as texts in the field of education, professional and socio-cultural issues were discussed. The author pays special attention to the need to analyze specialized texts as an important stage in the process of preparing students for professional activity, and therefore also raises the problem of missing programs and textbooks on strictly terminological topics.

Keywords: terminological system, intensive language learning, dialogue and monologue speech, specialist text

PRAKTYCZNY KURS JĘZYKA UKRAIŃSKIEGO JAKO OBCEGO
ORAZ KSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI PRACY
Z TEKSTAMI SPECJALISTYCZNYMI

Streszczenie: W artykule omówiono specyfikę intensywnej nauki języka ukraińskiego jako języka obcego w oparciu o pedagogiczne doświadczenie autorki. Jako jedna z najważniejszych została wymieniona kwestia uwzględnienia rzeczywistych potrzeb komunikacyjnych i zawodowych studentów podczas układania programu nauczania języka ukraińskiego jako obcego. Poruszono temat wykorzystania materiałów edukacyjnych wspomagających aktywne poznawanie lokalnej historii oraz historii Ukraińców w Polsce, jak również tekstów z dziedziny edukacyjnej, zawodowej i społeczno-kulturalnej. Autorka zwraca szczególną uwagę na konieczność analizy tekstów specjalistycznych jako ważny etap w procesie przygotowania studentów do działalności zawodowej, w związku z czym porusza również problem brakujących programów i podręczników o tematyce ściśle terminologicznej.

Słowa kluczowe: system terminologiczny, intensywna nauka języka, wypowiedź dialogowa i monologowa, teksty specjalne

